

İBRAHİM EDHEM PAŞA TÜRBEŚİ THE TOMB OF İBRAHİM EDHEM PASHA

Mustafa Bulut*

Abstract

İbrahim Edhem Paşa, who is father of Osman Hamdi Bey, Galip Bey, and Halil Edhem Bey, was a grand vizier after some important official positions in the last years of Ottoman Empire and he died in 1893. His tomb was built in the south-west of Mihrimah Sultan Mosque in Üsküdar, Istanbul. The tomb has the characteristics of national architecture period. As well as the artistic features of the period, the fact that the tomb was included in the masterpiece Üsküdar Mihrimah Sultan Mosque social complex, which is one of the remarkable works of Sinan, are important features of the tomb's design. Although there is not any consensus on the number of the buried bodies in the tomb in different publications, more certain information is obtained from excavations in 2011 which revealed that there are nine graves in the tomb.

Fotoğraf 1. İbrahim Edhem Paşa
(Cezar, 1995)

Osman Hamdi Bey, Galip Bey ve Halil Edhem Bey'in babası olan İbrahim Edhem Paşa Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde önemli memuriyetlerin ardından sadrazamlık da yapmış ve 1893 yılında vefat etmiştir. Türbesi, Üsküdar'da Mihrimah Sultan Camii'nin güneybatısına yapılmıştır. Türbe Ulusal Mimari Dönem özelliklerini bünyesinde barındıracak şekilde tasarlanmıştır. Yapıldığı dönemin sanatsal şartları kadar, Mimar Sinan'ın önemli eserlerinden biri olan Üsküdar Mihrimah Sultan Külliyesi gibi bir başyapıtın bünyesinde

* Dr. İstanbul, Türkiye.Email:
blt08@hotmail.com

yer alması da tasarımı oluşturan önemli bir etkidir. Yayınlarda farklı rakamların geçtiği türbedeki medfun sayısı konusunda ise 2011 yılında yapılan kazı sonucu daha net bilgiler elde edilmiştir. Buna göre türbe içerisinde dokuz mezar tespit edilmiştir.

Geç dönem Osmanlı devlet adamlarından İbrahim Edhem Paşa'nın Türbesi mimarlık tarihi açısından dikkat çekici olduğu kadar tartışmalı bazı durumları da bünyesinde taşıdığından bir sanat tarihi problemi olarak ayrı bir önem taşır.

Artık yerinde göremediğimiz sandukalar her nasılsa bilinmeyen bir tarihte yok olduğu gibi, türbede medfun kişilerin sayıları ve kimlikleri de tartışmalıdır. Kendi hizmetleri yanında, biri Osman Hamdi Bey olmak üzere, yetiştirdiği üç oğlu dolayısıyla da önem taşıyan İbrahim Edhem Paşa'nın Türbesi İstanbul'un Üsküdar İlçesinde, İskele Meydanı'nda bulunan Mihrimah Sultan Külliyesi'nin içerisinde, caminin kuzeydoğusuna inşa edilmiştir. (H. 1, F. 2-3¹)

İbrahim Edhem Paşa takriben 1818 yılında Sakız'da doğmuş, İstanbul'a getirilerek Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa tarafından satın alınmıştır. Çok sayıda köleyi himayesinde bulunduran Hüsrev Paşa, İbrahim Edhem Paşa ve beraberindeki üç çocuğu Paris'e tahsile gönderir. İbrahim Edhem Paşa Fransızca öğrenmesini müteakip Maden mektebi'nden sınıf birincisi olarak 1839 yılında diploma almıştır. Avrupa'da çeşitli ülkelerde bir süre tetkikler yapmasının ardından İstanbul'a dönmüştür². Miralay rütbesi verilerek Dar-ı Şurayı Askeri'ye memur edilmiş, 1842 yılında Gümüş Hacı Köy'ü madenine, 1845 yılında da Keban ve Ergani madenleri başmühendisliğine tayin edilmiştir. Aynı yıl Erkân-ı Harbiye Dairesi'ne alınmış, paşalık rütbesi verilmiştir. 1851 yılında Mabeyn Feriki olmuş, padişah Abdülmecid'e Fransızca öğretmenliği yapmıştır. Encümen-i Daniş'in ilk üyelerinden olan Edhem Paşa, 1856 yılında Hariciye Nazırı olmuştur³. Bu görevlerinden sonra Ticaret Nazırlığı, Meclis-i Vâlâ Azalığı, Maarif ve Nafia Nazırlıkları'na tayin edilmiştir. Tırhala Valiliği'ne, 1867 yılında da Yanya Valiliği'ne tayin

¹ S.Ünlü, Bir Ulu Rüya'yı Görenler Şehri, Üsküdar Belediye Başkanlığı, İstanbul, 2006, s.230'da türbe fotoğrafının altındaki yazıda Pertev Paşa Türbesi olarak geçmektedir.

² M.Z. Pakalın, **Son Sadrazamlar ve Başvekiller**, C.2, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1942, s. 600-602.

³ R.E. Koçu, "Edhem Paşa", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.9, Koçu Yayınları, İstanbul, 1968, s. 4917-18.

edilmiş ve 1868’de Şura-yı Devlet Reisi olmuştur⁴. 1870’de Adliye Nazırı, 1871’de Nafia Nazırı, 1876’da Berlin Sefiri ve 1877 yılında da Mithat Paşa’nın yerine Sadrazam olmuştur⁵. Meclis-i Mebusan’ın açılması ve 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı onun sadrazamlığı döneminde yaşanmıştır. 1878 yılında sadrazamlıktan azledilmiş, 1879’da Viyana Sefiri, 1883’de Dahiliye Nazırı olmuştur⁶. 2 Ramazan 1310 (20 Mart 1893) yılında ölmüştür⁷.

Rasathane ve Matbaa-i Âmire’nin ıslahında hizmetleri görülmüş, Darüşşafaka’nın tesisinde emeği geçmiş, “*Endülüs Tarihi*” isimli bir kitap hazırlamıştır⁸. “*Yeni Mikyaslara Dair Risale*” ismiyle yazdığı eserini oğlu Galip Bey yayımlamıştır. Aynı zamanda 1873 Viyana Sergisi için “*Usul-ü Mimari-i Osmani*” isimli bir eser hazırlayarak üç dilde bastırılmış ve Türkçe metnini Ahmet Vefik Paşa ile birlikte hazırlamıştır. İstanbul Arkeoloji Müzesi kurucusu arkeolog ve ressam Osman Hamdi Bey, ünlü nümizmat Galip Bey ve müzeler müdürü Halil Edhem Bey’in babasıdır⁹.

İbrahim Edhem Paşa Türbesi kaide üzerine düzenlenmiş, kare planlı, cephelerinde sivri kemerli pencerelere ve girişte dört sütunun taşıdığı bir sundurmaya sahip kesme taş ve mermer malzemedeki yapılmış kubbeli bir türbedir. Türbenin basık giriş kapısı üzerinde hattat Bakkal Arif Efendi tarafından celi sülüs hatla yazılan kitabesinde:

Kale’l-lâhü Teâlâ küll-i nefsin zâ’ikatü’l-mevt قل الله تعالى كل نفس ذائقة الموت
1310 ١٣١٠
Ketebehü ‘Ârif كتبه عارف

(Allah-u Teâlâ dedi ki: Her nefis ölümü tadacaktır) ibareleri yazılıdır.

Türbenin içerisindeki medfunlar konusunda yayınlarda farklı rakamlar zikredilmiştir. Mahmut Keman İnal *Son Sadrazamlar*’da¹⁰ “türbede Edhem Paşa’nın oğlu ile birlikte beş kişinin daha medfun bulunduğunu ve Edhem

⁴ Z. Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.13, İstanbul, 1966, s. 243-44.

⁵ M.K. İnal, *Son Sadrazamlar*, C.2, İstanbul, 1982, s. 409-412.

⁶ M. Cezar, *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, Erol Kerim Aksoy Vakfı, İstanbul, 1995, s. 200-201.

⁷ İnal, *a.g.e.*, s.431.

⁸ Pakalın, *a.g.e.*, s. 622.

⁹ Koçu, *a.g.e.*, s. 4916, 4919.

¹⁰ İnal, *a.g.e.*, s. 432.

Paşa'nın sandukasın önündeki levhada "Sadrazam merhûm ve mağfirun-ileyh İbrâhim Edhem Paşanın rûhuna rızâen li'l-lâhi teâlâ fâtihâ 1310" ibarelerinin yazılı olduğunu belirtmiştir.

İbrahim Hakkı Konyalı *Abideleri ve Kitabeleri İle Üsküdar Tarihi*'nde¹¹ de türbe içerisindeki medfunların sayısını altı olarak vermektedir ve bu medfunların isimlerine yer vermiştir. Bu isimler; ortada 1310 yılında ölen Edhem Paşa, sağında Edhem Paşa'nın 1313 yılında ölen kayınbiraderi Tersane Mektupçusu Mehmet İsmet Efendi, onun yanında Edhem Paşa'nın 1321 yılında ölen eşi Şerife Fatma Hanım, arkadaki sırada ise pencere kenarında Edhem Paşa'nın 1313 yılında ölen oğlu Girit Vilayeti Müşaviri İsmail Galip Bey, onun sağında Edhem Paşazade Mustafa Bey'in 1325 yılında ölen oğlu Ali Sami Bey şeklinde sıralanmış ve türbede bir kabrin de kimliğini gösteren levhasının bulunmadığını belirtilmiştir.

Aptullah Kuran "Üsküdar'da Mihrimah Sultan Külliyesi"¹² isimli makalesinde türbede Sadrazam Edhem Paşa ile oğlu Galip Bey medfundur demektedir.

İlhan Özkeçeci "Üsküdar Mihrimah Sultan Camii ve Külliye İçindeki Türbelerin Süsleme Programı Üzerine Bir Değerlendirme"¹³ isimli makalesinde, türbede İbrahim Edhem Paşa ve Oğlu Galip Bey'in medfun olduğunu belirtir.

İsmail Orman "Mihrimah Sultan Külliyesi"¹⁴ isimli makalesinde Sadrazam Edhem Paşa ile birlikte ailesinden üç kişinin daha türbede medfun olduğunu bildirmektedir.

Günay Paksoy "İbrahim Edhem Paşa Türbesi"¹⁵ isimli makalesinde türbedeki medfunlara dair İbrahim Hakkı Konyalı'nın verdiği bilgileri tekrarlamıştır. Bununla birlikte makalede kullanılan fotoğraf ve diğer bil-

¹¹ İ.H. Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri İle Üsküdar Tarihi*, C.1, Türkiye Yeşilay Cemiyeti, İstanbul, 1976, s. 347.

¹² A. Kuran, "Üsküdar'da Mihrimah Sultan Külliyesi", *Sanat*, S.6, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1977, s. 18.

¹³ İ. Özkeçeci, "Üsküdar Mihrimah Sultan Camii ve Külliye İçindeki Türbelerin Süsleme Programı Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu 5, 1-5 Kasım 2007*, C.2, Üsküdar Belediyesi, İstanbul, 2008, s. 112.

¹⁴ İ. Orman, "Mihrimah Sultan Külliyesi", *DİA*, C.30, İstanbul, 2005, s. 42.

¹⁵ İ. G. Paksoy, "İbrahim Edhem Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul, 2003, s. 124.

giler, Sinaneddin Yusuf Paşa Türbesi olarak bilinen İbrahim Edhem Paşa Türbesi'nin yanındaki türbeye aittir.

2011 yılında başlayan ve külliyeinin tamamını kapsayan restorasyon çalışmaları sırasında İbrahim Edhem Paşa Türbesi'nin zemini kazılmış ve toplam dokuz mezara ulaşılmıştır. Türbede, kuzeybatı-güneydoğu istikame-tinde ikiye bölünmüş mezarlardan dördü güneybatıya beşi ise kuzeydoğuya yapılmıştır. Güneybatı yönde ortadaki büyük ve üzeri tonozla örtülü olan mezar İbrahim Edhem Paşa'ya aittir. Bunun dışındaki mezarların tamamının üzeri kesme taşlarla düz bir şekilde örtülmüştür. İbrahim Hakkı Konyalı'nın türbeye yapılan definlere dair verdiği son tarih olan 1325 (1907-08) tarihinden sonra türbeye üç defin daha yapıldığı anlaşılmaktadır.

Türbe 0,45 m. yüksekliğinde bir kaide üzerinde yükselmektedir. Dıştan ölçüleri 6,40x6,36 m. olup iki basamakla çıkılan giriş bölümüne dört mermer sütunun taşıdığı bir sundurma yapılmıştır. Sütun kaideleri 0,44x0,44 m. ölçülerindedir ve üzerleri armudi silme ile geçilmiştir. Bu kaidelerin üzerine de 0,34x0,34 m. ölçülerinde, genelde sütun başlıkları üzerinde görmeye alışık olduğumuz mimari elemanlar vardır ki, bunlar giriş bölümünün daha abidevi bir görünüşe sahip olmasını sağlamıştır. Dört köşesinde sekizgen sarkıtları olan mukarnaslı başlıklara sahip olan sütunlar, başlıklar dahil 2,01 m. uzunluğa sahiptir. Sütunların üzeri 0,22x0,22 m. ölçülerindeki mermer bir kirişle geçilmiştir. Kenarlardaki iki sütunun cephedeki karşılıkları yine mukarnaslı başlıklara sahip pilastrlardır. Kirişin üzeri, kurşun kaplamalı ve hafif meyilli sundurmayla geçilmiş, sundurmanın alt bölümü de alttan kaplamalı tavan tekniğinde yapılmıştır. Sundurmanın üzerine ortadaki büyük kenarlardaki küçük olmak üzere teğet kemerli üç pencere açılmıştır. Pencereleler "S" kıvrımlı süslemelere sahip parmaklıklara sahiptir. Ortadaki büyük açıklık giriş bölümüne, kenarlardaki iki küçük açıklık ise giriş bölümünün yanındaki dikdörtgen kesitli nişlere karşılık gelmektedir. Basık kemerli giriş kapısının üzerinde kitabe kartuşu vardır ve bir silme kapıyı çevreleyecek şekilde düzenlenmiştir. Giriş kapısı ise çift kanatlıdır ve ahşap malzemeyle yapılmıştır. Pilastrların hemen yanından başlayan ve 0,4 m. eninde olan bir silme, duvar payeleri ve saçak silmesi arasındaki bölümde cepheyi dolaşmaktadır ve bu bölüm tamamen mermer malzemeyle yapılmıştır.

Yan cephelerin ortasını, duvar payeleri ve saçak silmesi arasına düzenlenen bir silme çevrelemektedir. Bu silmenin içine sivri kemerli üç bölüm yapılmış, daha yüksek ve geniş olan ortadaki bölüm, pencere olarak dü-

zenlenmişken kenarlardaki iki küçük bölme sağır bırakılmıştır. Açıklıklar mukarnaslı başlıklara sahip gömme sütunlarla sağlanmış ve sütun başlıklarının üzerlerinde 0.22 m. yüksekliğe sahip yastıklar düzenlenmiştir. sivri kemerlerin üzengi seviyesi ise bu yastıklardan 0.24 m. daha yüksekte yapılmıştır. Ortadaki büyük pencere lokma demir parmaklıklara sahiptir.

Türbenin arka cephesi Mihrimah Sultan Camii avlusu yönünde olmasından dolayı, ön cephede olduğu gibi duvar payeleri ve saçak silmesinin arasındaki bölüm tamamen mermer malzemedir yapılmıştır ve bu bölüm dışarı taşırılmıştır. Cephedeki sivri kemerli bölümlerin üçü de pencere olarak düzenlenmiş ve lokma demir parmaklıklarla geçilmiştir.

Türbenin duvarları üstte 0,40 m. en, 0,62 m. yüksekliğindeki silme ile nihayetlenmektedir. Duvarlar üzerine oturan kubbe kurşunla kaplanmıştır. Kubbenin üzerinde 1,72 m. yüksekliğindeki âlem bulunmaktadır.

İbrahim Edhem Paşa Türbesi 5,35x5,35 m. iç ölçülere sahiptir. Türbede dış cephede sütunların oturduğu bölümler içte de duvarların biraz geriye yapılmasıyla belirginleştirilmiştir. Giriş cephesinde sundurmanın üzerindeki üç pencere, içte üzengi seviyelerinden itibaren verilerek mekânın aydınlatılması sağlanmıştır. Dış cephede olduğu gibi, iç cephede de, yan cephelerin ortalarındaki pencerenin iki yanı sağır niş olarak düzenlenmiştir. Arka cepheye üç pencere düzenlenmiş, Mihrimah Sultan Camii'nin sundurma bölümünün altında kalması sebebiyle türbe, bu cepheden kısmen ışık alabileceğinden, pencerelerin olduğu bölüm daha fazla ışık alma ve avludakiler tarafından türbenin içinin görülebilmesi adına 0.30 m. dışarı taşırılmıştır. Zeminden 2.50 m. yükseklikte pandantifler 5.15 m. yükseklikte ise kubbe başlamaktadır.

İbrahim Edhem Paşa Türbesi özellikle ana mekândaki kalemişi süslemeleriyle dikkat çekmektedir. Pandantiflerin sınırları kırmızı, turkuaz, siyah ve beyaz renklerle belirlenmiş, mavi zemin üzerine rumi, hatayi ve çiçek motiflerinden oluşan süsleme yapılmıştır. Ortadaki daireler içerisinde kufi yazı olmakla birlikte günümüzde okunamayacak durumdadır. İbrahim Hakkı Konyalı pandantifler içerisinde Muhammed ve Ali isimlerinin yazdığını belirtmektedir¹⁶. Pandantifler arasında kalan yarım dairelerin üst bölümleri ise sarı ve siyah renklerle sınırlandırılmış, kırmızı ve sarı renklerle hurde ve tepelik rumi kompozisyonlarına yer verilmiştir. Kubbeye geçişte düzenlenen silme üzerine nişler yapılmış ve içlerine de çiçek motifleri işlenmiştir. Daha

¹⁶ Konyalı, a.g.e., s. 347.

üstte ise bir sıra mukarnasa yer verilmiştir. Kubbe merkezde 16 kollu bir yıldızla sahiptir ve etrafı bir sıra rumi, bir sıra palmetle süslü iki daire ile çevrelenmiştir. Kubbe, çift sıralı spiral desenli düz çizgilerle 12 parçaya bölünmüş, merkezdeki daire etrafında şekillenmesiyle kurulu bir çadıra benzetilmiştir¹⁷. Düz çizgiler kubbe eteğinde büyük boyutlu palmetlerle sonlanmış, aralara ise daha küçük birer palmet daha işlenmiştir. Açık renk bir zemin üzerinde, turkuaz, mavi ve sarı renklerin ağırlıklı olarak kullanıldığı kubbe süslemesi, palmet, rumi ve çiçek motiflerinden oluşmaktadır. Ortadaki dairelerden birinin içerisinde yine kufi yazıyla Ebubekir, Ömer, diğerinin içerisine ise Osman ve Ali isimleri yazılmıştır. Bunlar dışındaki yazılar günümüzde okunamayacak durumdadır. İbrahim Hakkı Konyalı bu bölümlerde de belirtilen isimlerin on iki defa tekrarlandığını belirtmiştir¹⁸.

Dış cephedeki süslemeler ise sundurma bölümündeki mukarnaslı sütun başlıkları ve türbenin dört cephesinde bulunan pencere çevresindeki silmelerdir.

İbrahim Edhem Paşa Türbesi, Osmanlı Devleti'nde özellikle yabancı mimarlar eliyle bölgesel ve ulusal biçimlere yer verilerek, kendisinden önce yapılan yapılarla azami bütünlük gösterecek şekilde inşa edilen Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, Düyûn-ı Umumiye, Sirkeci Garı gibi yapılarla aynı dönemde ve söz konusu yapılara göre küçük boyutlarına rağmen benzer anlayışla inşa edilmiştir. Bu duruma dönemin getirdiği Seçmecî Üslup özelliklerinin yanı sıra Mimar Sinan'ın en önemli eserlerinden biri olan Üsküdar Mihrimah Sultan Külliyesi gibi bir başyapıtın bünyesinde bulunması da etkili olmuştur. Sütun başlıkları üzerindeki mimari parçalar ve cephedeki sağır kemerler Seçmecî Üslubun özellikleridir¹⁹. Pencerelerde uygulanan sivri kemerler, sütun başlıklarında kullanılan mukarnaslar ve türbe içerisindeki kalemişi süslemeler ise Ulusal Mimari Dönem özellikleri olarak kendini göstermektedir. Yine dönem özelliği olarak giriş cephesi ve caminin avlu tarafındaki cephesi olan arka cephe mermer malzeme kullanılarak daha özenli yapılmıştır.

İbrahim Edhem Paşa Türbesi günümüzde oldukça bakımsız durumdadır. Yapının kaide kesimi büyük boyutlu kesme taşlarla yapılmıştır ve oldukça sağlam durumdadır. Beden duvarları ise kireç taşı gibi dayanıklı olmayan bir

¹⁷ Özkeçeci, **a.g.e.**, s. 115.

¹⁸ Konyalı, **a.g.e.**, s. 347.

¹⁹ T. Saner, **19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında Oryantalizm**, Pera Turizm ve Ticaret, İstanbul, 1998, s. 35-44.

malzemeyle yapılmış olmasından dolayı tahrip olmuştur. Bu tahribat özellikle duvar payelerinde kullanılan akçegeçmezlerin zamanla oksitlenmesi sonucu oluşan kırık ve çatlaklarda görülebilmektedir. Günümüzde hazire olarak kullanılan kuzeydoğudaki bölümde daha uygun bir alan olmasına rağmen türbe, Mihrimah Sultan Camisi'nin hemen yanına, hatta caminin sundurmasının kısmen içerisine yapılmıştır. Bu durumu İbrahim Hakkı Konyalı "türbe Sinan'ın muhteşem eserinin kalbine bir kama gibi saplanmak suretiyle güzel görünüşünü bozmuştur"²⁰ ifadeleriyle açıklamaktadır. Caminin sundurmasının türbe saçak silmesinden daha aşağıda ve türbeye yakın olması, arka cephedeki pencerelerin etrafını çevreleyen ve cepheden 0,30 m. dışa taşırılarak yapılmış mermer çerçevenin hemen üzerinde sonlanıyor oluşu, bu bölüme yağmur sularının girerek mermerlerin cepheden ayrılmasını sağlamıştır. Türbe içerisindeki sandukalar da bilinmeyen bir tarihte yok olmuştur.

Harita 1. Mihrimah Sultan Külliyesi ve İbrahim Edhem Paşa Türbesi'ni Gösteren Harita (Pervititch, 2000)

²⁰ Konyalı, a.g.e., s. 347.

Fotoğraf 2. Mihrimah Sultan Külliyesi ve İbrahim Edhem Paşa Türbesi Hava Fotoğrafı (Ünlü, 2006)

Fotoğraf 3. İbrahim Edhem Paşa Türbesi Eki Bir Fotoğrafı (Ünlü, 2006)

Fotoğraf 4. Türbenin Ön Cephesi

Fotoğraf 5. Türbenin Yan Cephesi

Fotoğraf 6. Türbe Giriş Kapısı ve Üzerindeki Kitabe

Fotoğraf 7. Mukarnaslı Sütun Başlığı

Fotoğraf 8. Hattat Bakkal Arif Efendi İmzası

Fotoğraf 9. Kubbe Kalemîşi Süslemeleri

Fotoğraf 10. Ömer Ebubekir Lafızları

Fotoğraf 11. Ali Osman Lafızları

Fotoğraf 13. Pandantifler Arasındaki Kalemîşi Süslemeleri

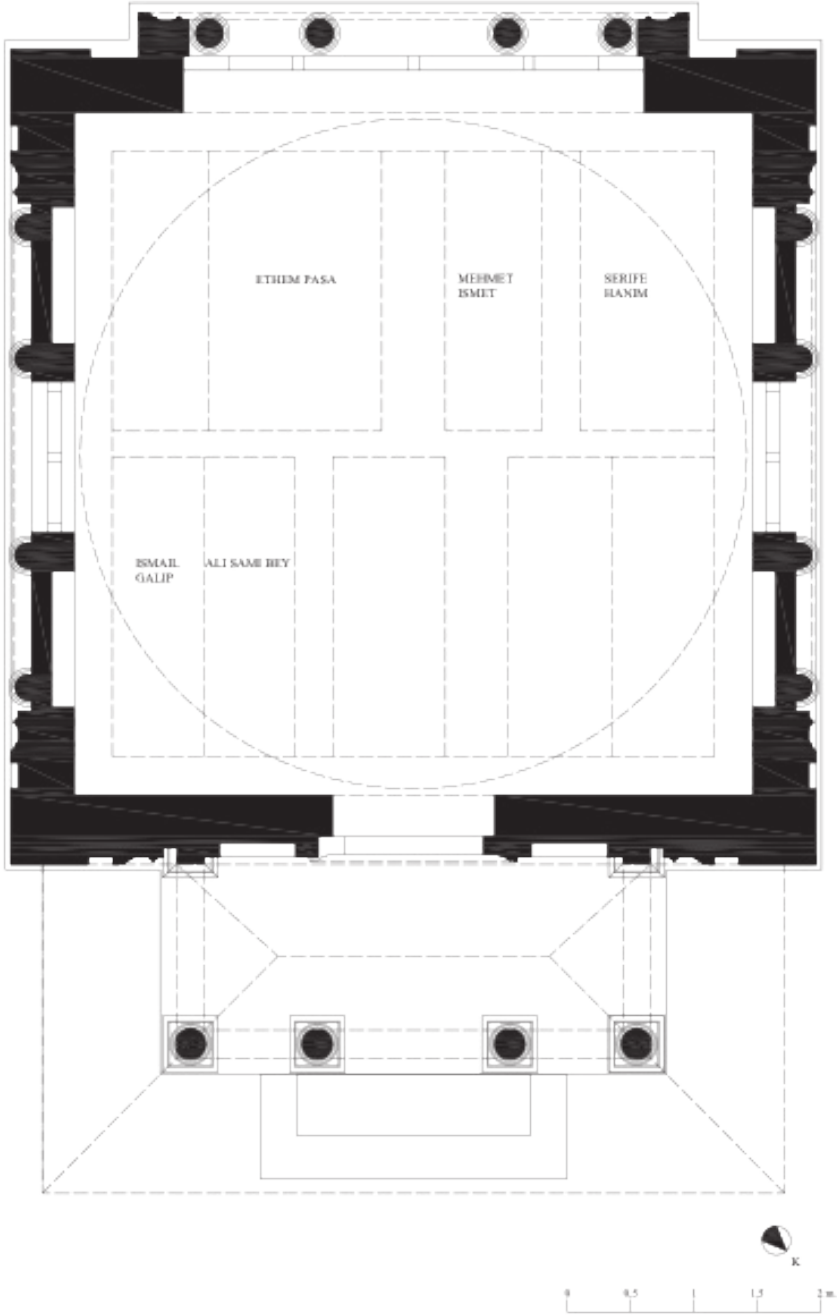
Fotoğraf 14. İbrahim Edhem Paşa'nın Mezarı

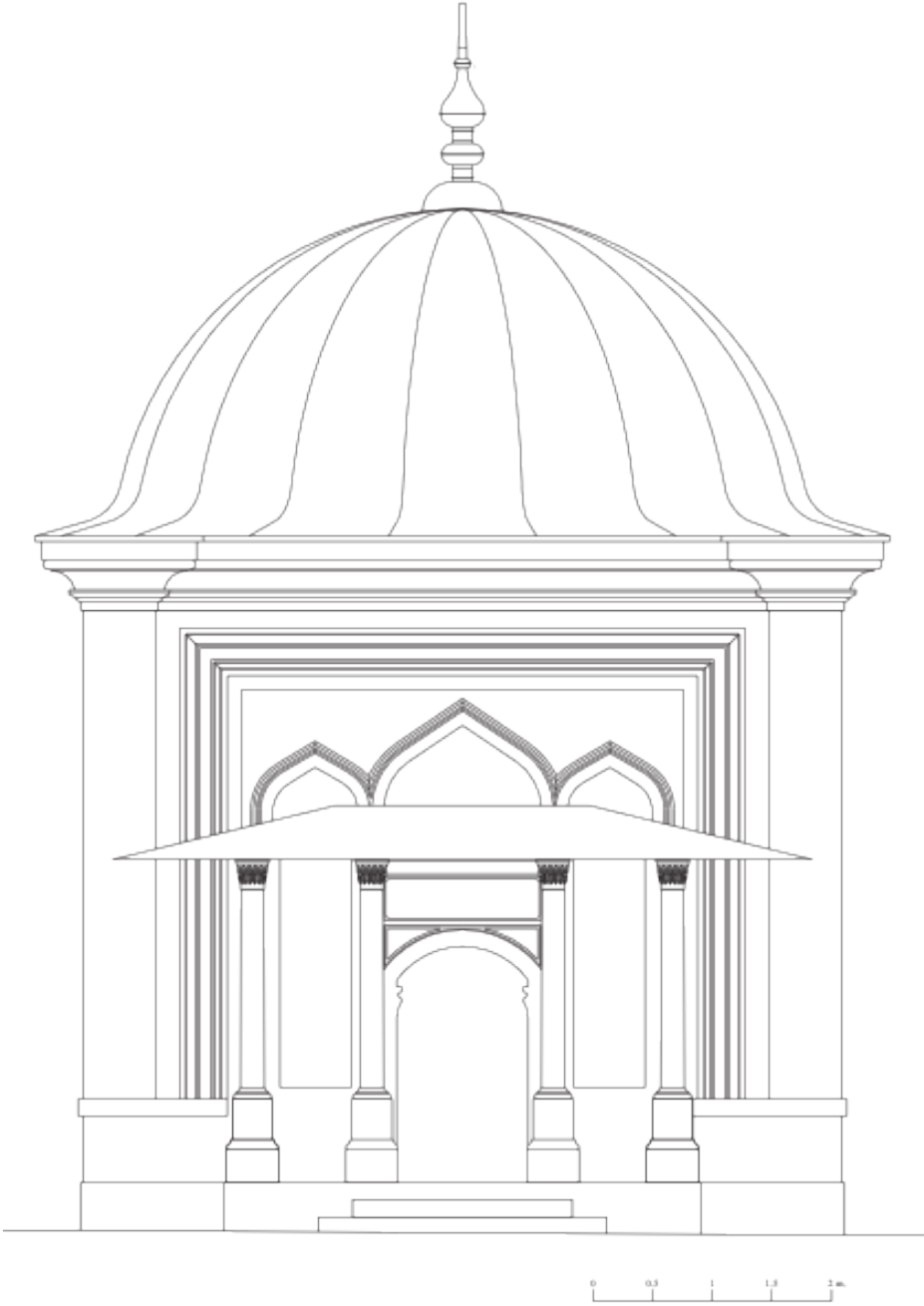
Fotoğraf 15. Türbedeki Diğer Mezarlar

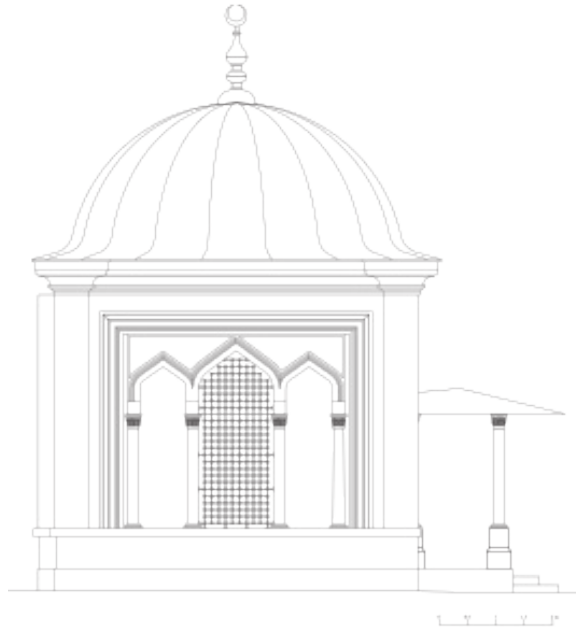
Fotoğraf 16. Türbe Alemi

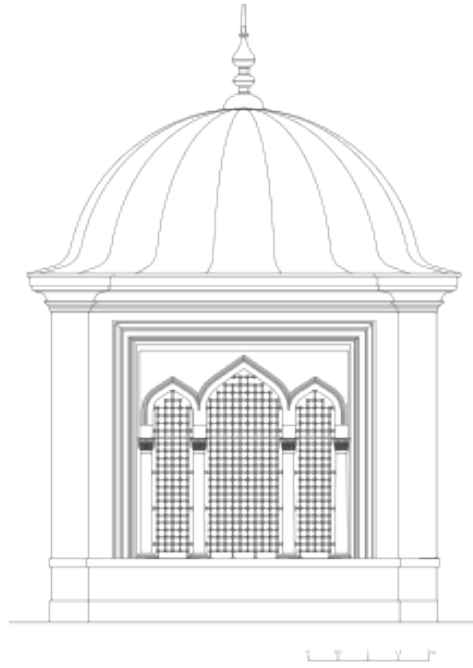
Çizim 1. İbrahim Edhem Paşa Türbesi Plan

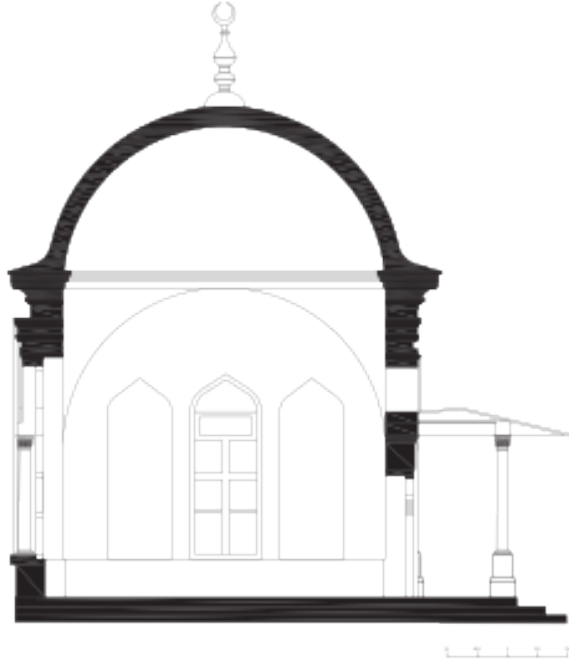
Çizim 2. Ön Cephe

Çizim 3. Yan Cephe

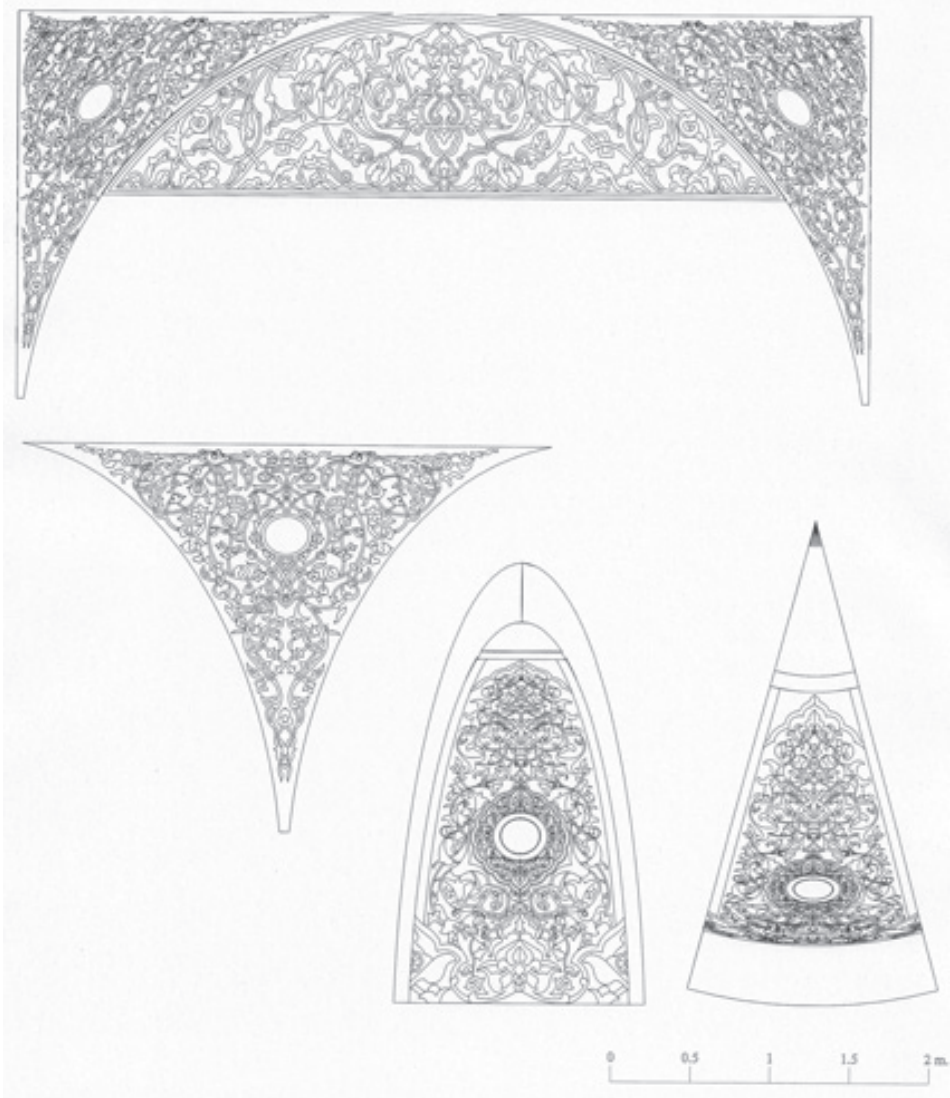
Çizim 4. Arka Cephe

Çizim 5. Kesit

Çizim 6. Aksonometrik Görünüş

Çizim 7. İbrahim Edhem Paşa Türbesi Pandantifler ve Arasındaki Kalemîşi Süslemeleri²¹

²¹ Kubbe kalemîşi süslemelerinin 1/12'sinin karşıdan ve alttan görünüşü. Ayrıca kalemîşi süslemelerin çizimleri için bkz.. Özkeçeci, **a.g.e.**, s. 114-115. Ancak bu çizimlerden kubbe ve pandantiflerin kalemîşi süslemelerinde, eğrisel yüzeylerdeki süslemelerin düzleme aktarılırken sıkça karşılaşılan süsleme unsurlarının deforme olması durumu gözlenmektedir. Bununla birlikte çizim tekniği açısından pandantif, iki yay ve bir düz çizgi veya bir yay ve iki düz çizgiden oluşmalıdır.

